

The Problem of Forming Leadership Competence of Future Teachers in the Modern Scientific Dimension

UDC 378.147:37.011.3-051:316.46-047.22

DOI: <https://doi.org/10.15421/172649>**Ivanchuk Sabina**Dr.Sc., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-9655-0634>, ivanchuk.sabina@gmail.com**Holovko Marharyta**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-1523-3638>, mamulyak@gmail.com*Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)*

Abstract.

The article presents the results of solving the problem of forming leadership competence of future teachers in domestic scientific discourse.

The purpose of the article is to review and analyse the state of development of the problem of forming leadership competence of future teachers in the context of contemporary challenges and to determine further prospects for its solution.

Results. The article highlights the directions of domestic scientific research. It has been found that the concept of leadership competence is controversial and insufficiently developed in terms of scientific requirements. It is noted that in contemporary scientific discourse, leadership competence as a basic concept and component of professional competence is considered as a holistic integral dimension of professional activity, which positions itself in strategic thinking and emotional intelligence, communicative continuum, flexibility and adaptability to change. The specific contribution of some Ukrainian researchers to the study of pedagogical conditions and special technologies for the formation of leadership competence of future educators is noted separately. The need to use the opportunities of servant leadership in the training of pedagogical personnel is emphasised. The latest technologies for the formation of leadership competence in future teachers are proposed for development in the educational process.

Conclusions. The issue of developing leadership skills in future teachers requires further study, as questions remain unanswered regarding the definition and meaning of the concept of 'leadership skills of future teachers,' and the justification of methodological approaches to researching the formation and development of leadership skills in students during their professional training.

Keywords: leader, leadership, leadership qualities, leadership competence, formation of leadership competence, future teachers, professional training

Проблема формування лідерської компетентності майбутніх педагогів у сучасному науковому вимірі

Іванчук Сабіна, Головка Маргарита*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)*

Анотація.

У статті презентовано результати розв'язання проблеми формування лідерської компетентності майбутніх педагогів у вітчизняному науковому дискурсі.

Метою статі є огляд та аналіз стану розробленості проблеми формування лідерської компетентності майбутніх педагогів у контексті викликів часу і визначення подальших перспектив її розв'язання.

Результати. У статті акцентовано на прямих вітчизняних наукових розвідок. Виявлено, що поняття лідерської компетентності є дискусійним і не достатньо відпрацьовано з точки зору наукознавчих вимог. Зазначено, що у сучасному науковому дискурсі лідерська компетентність як базове поняття і складова професійної компетентності розглядається як цілісний інтегральний вимір професійної діяльності, який позиціонує себе у стратегічному мисленні й емоційному інтелекті, комунікативному континуумі, гнучкості та адаптивності до змін, що є відправною точкою у визначенні лідерської компетентності здобувачів педагогічної освіти. Відзначено окремо конкретний внесок деяких українських дослідників щодо вивчення педагогічних умов і спеціальних технологій формування лідерської компетентності майбутніх вихователів. Наголошено на необхідності використання можливостей лідерства-служіння у підготовці педагогічних кадрів. Запропоновано для відпрацювання в освітньому процесі новітні технології формування лідерської компетентності у майбутніх педагогів.

Висновки. З поміж накопиченого науково-практичного досвіду проблема формування лідерської компетентності майбутніх педагогів потребує подальшого вивчення, оскільки недостатньо з'ясованими залишаються питання визначення сутності та змісту поняття «лідерська компетентність майбутнього педагога-фахівця», обґрунтування методологічних підходів до дослідження процесу становлення і розвитку лідерської компетентності здобувачів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: лідер, лідерство, лідерські якості, лідерська компетентність, формування лідерської компетентності, майбутні педагоги, професійна підготовка

Вступ.

Сучасне українське суспільство та ринок праці на усіх рівнях і напрямках їхнього функціонування відчувають гостру потребу у лідерах-професіоналах. Освітній простір не є виключенням, оскільки саме педагоги-лідери беруть на себе відповідальність за збереження і розвиток фізичного, психічного та духовного здоров'я дітей та молоді, майбутнє нашої країни. Педагог нової формації – це педагог-лідер: лідер-управлінець, лідер-менеджер, лідер-організатор, лідер-учитель, лідер-вихователь, тобто лідер думок, творчого натхнення, громадських справ, гуманітарних учинків. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового обґрунтування сучасних підходів до розв'язання суперечностей, що виникають у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів, а саме: між потребою суспільства у високопрофесійних лідерах для всіх галузей сучасного життя (економічного, політичного, соціального, культурного, освітнього) і реальним рівнем особистісно-професійної підготовки здобувачів вищої освіти; між високим рівнем обґрунтування лідерства як наукової міждисциплінарної категорії гуманітарного дискурсу та недостатнім використанням його практичного потенціалу у підготовці майбутніх педагогів; між чинною системою практичної підготовки педагогічних кадрів і необхідністю використання компетентнісної парадигми у вихованні педагогів-лідерів; між необхідністю формування лідерської компетентності, удосконалення лідерських якостей майбутніх педагогів та недостатнім системним запровадженням адекватних освітніх технологій.

Підкреслимо, що погляди на природу лідерства у світовій гуманітаристиці були неоднозначними та вельми широкими. В останній час позиція «лідер – сильний і владний індивід» поступається позиції «партнерське лідерство» або «лідерство-служіння», особливо у педагогічній професії, як особистісний мотив бути потрібним, активним, творчим, готовим до партнерської взаємодії лідером, який супроводжує та всіляко підтримує спільноту, є емпатійним, здатним до концептуального мислення, не має привілеїв у групі. Означена тенденція у вихованні таких сучасних лідерів вимагає спеціального науково-практичного підходу і відповідного дослідження (Бойко, 2020; Машовець, 2017).

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Проблема лідерства, лідерських якостей особистості, обґрунтування теоретико-практичних засад їх формування майже століття була предметом пильної уваги наукової спільноти, як зарубіжної, так і української. Аналіз сучасної джерельної бази дозволяє стверджувати, що більшість наукових доробків спрямовано на вивчення феномену лідерства у сучасному гуманітарному науковому дискурсі, обґрунтування шляхів та технологій

формування лідерських якостей (потенціалу) учнів загальноосвітньої школи, здобувачів вищої освіти у процесі професійної підготовки, майбутніх педагогів окремих спеціальностей: Д. Алфімов, О. Бойко, Ю. Деркач, С. Калашнікова, Н. Мараховська, В. Мороз, І. Зязюн, С. Нестуля, О. Романовський, Н. Семченко, Л. Сергєєва, В. Ягоднікова та ін. Однак проблемі формування лідерської компетентності фахівців педагогічної освіти на всіх її рівнях (методологічному, теоретичному, практичному), що має відповідати сучасним соціокультурним та освітнім запитам, приділено недостатньо уваги. Залишаються відкритими питання обґрунтування сутності лідерської компетентності педагогів-здобувачів вищої освіти та її структурно-функціонального наповнення, особливості її формування в освітньому процесі вишу (пошук найбільш ефективних моделей, технологій, форм і методів).

Мета статті – презентувати результати аналізу стану розробленості проблеми формування лідерської компетентності майбутніх педагогів у контексті викликів часу і подальші перспективи її розв'язання.

Результати дослідження.

Проблему формування лідерської компетентності майбутніх вихователів маємо розглядати крізь призму наукових досягнень з проблеми професійної підготовки здобувачів вищої освіти загалом. Професійну підготовку у цьому контексті українські вчені тлумачать через обґрунтування методологічних підходів, теоретичних концептів, відпрацювання наукового та понятійного апарату досліджень, розробку авторських систем підготовки у залежності від ідеї, мети і завдань дослідження, практичне запровадження експериментальної освітньої моделі (системи) роботи. З огляду на обрану тему дослідницький інтерес становлять такі наукові доробки, що обґрунтовують теоретико-методологічні концепти і практичні підходи професійної підготовки майбутніх, а також компетентнісний вимір в системі вищої освіти. Позиції науковців стають підґрунтям у визначенні понятійного статусу професійної компетентності, у її провідних показниках, базових і спеціальних, що слугує теоретичними підвалинами для вивчення сутності лідерської компетентності майбутніх педагогів з урахуванням відповідного фаху.

Природа лідерства, лідерських якостей, лідерського (управлінського) потенціалу особистості, психологічні закономірності його формування, діагностики, корекції та розвитку, теорії лідерства як авторські концепти ставали предметом дослідження зарубіжних і вітчизняних педагогів та психологів протягом тривалого часу.

Як відомо, вивчення природи лідерства та його складових сягає у глибину століть, починаючи від стародавнього Китаю та Японії, давньогрецької та давньоримської традиції, середньовіччя та Відродження. Інтерес до цієї проблеми значно

активізувався у подальші часи і особливо у XIX – I половині XX століття: А. Адлер, М. Вебер, Т. Карлейль, Г. Лебон, К. Левін, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Юнг та ін. З другої половини XX століття та донині зарубіжні вчені працюють у напрямку вивчення кооперативних та інтеграційних моделей лідерства (Бойко, 2020) впровадження трансформаційних та фасилітаційних моделей лідерства (Поліщук, 2025).

На наш погляд, доцільно акцентувати такі напрями вітчизняних наукових розвідок:

- термінологічні концепти: лідерство як науковий феномен, його етимологія, категоріальний статус, історія розвитку; філософські, соціальні, політичні, психологічні, педагогічні виміри лідерства, його типологія; складові теорії лідерства – лідер, лідерські якості, лідерський потенціал, лідерська позиція, лідерські компетенції, лідерська компетентність;

- формування лідерських якостей здобувачів вищої освіти, наприклад, у студентів гуманітарних спеціальностей, економічних спеціальностей, професійно-технічних спеціальностей; у процесі професійної підготовки майбутніх учителів, майбутніх психологів; формування лідерських якостей учнівської молоді; майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Окремо відзначимо дослідження педагогічної спрямованості, що присвячені саме проблемі формування лідерської компетентності особистості: компетентнісна парадигма у формування лідерських якостей особистості; теоретико-методологічні основи формування лідерських компетентностей у студентів педагогічної спеціальності, формування лідерської компетентності студентської молоді, лідерські компетенції як частина компетентності педагога професійної освіти; формування лідерської компетентності майбутніх психологів, педагогічні аспекти формування лідерської компетентності майбутніх учителів іноземної мови; теоретико-методологічні основи формування лідерської компетентності студентів педагогічних спеціальностей; лідерство-служіння як професійна компетентність дошкільного педагога; проблема формування лідерської компетентності майбутніх вихователів.

Усі автори зазначають, що піднесення ролі особистості у різних сферах українського суспільного життя обумовлює необхідність цілеспрямованого виховання лідера-фахівця в освітньому просторі ЗВО, причому цей процес є складним і тривалим. Зусилля педагогічного загалу концентровані переважно на формуванні професійної компетентності, а лідерська компетентність як самодостатній особистісно-професійний феномен (і необхідна складова професійної компетентності) почасти залишається осторонь, формується стихійно або певною мірою ситуативно. Саме студентський вік є оптимальним і сприятливим періодом для розв'язання цього завдання,

оскільки характеризується такими особливостями, як прийняття відповідальності за вибір професії, стрімка зміна мотивів, поглядів, правил життя, перебудова ціннісних орієнтацій, різке зростання інтересу до взаємодії з різними групами людей, динамічний характер міжособистісних відносин, демонстрація зрілості, амбіційні домагання, високі адаптаційні можливості, бажання випробувань у різних сферах студентського, громадського, професійного життя і потреба у самовдосконаленні.

Огляд наукових доробків українських учених сучасності свідчить про переважну більшість досліджень, що центром уваги обирають формування лідерських якостей особистості в освітньому просторі. Лідерські якості визначають як узагальнені індивідуально-особистісні та соціально-психологічні властивості лідера, що забезпечують нове бачення розв'язання проблеми, успішний вплив на досягнення цілей групою однодумців (Алфімов, 2010); як сукупність біопсихологічних, психологічних і соціальних властивостей особистості, що дають змогу і забезпечують виконання нею необхідних управлінських координаційних та маніпуляційних дій як лідера групи (Бакатанова & Булінін, 2021, с. 91); як утворення, що містить розвинену самооцінку та свідоме сприйняття особистістю себе як лідера, високий рівень комунікативних та організаційних здібностей, готовність брати відповідальність за власну діяльність і спільну справу, високий рівень спрямованості на досягнення успіху (Підбущька & Мартиненко, 2022). Класифікація лідерських якостей не є єдиною, до кінця відпрацьованою, частково це можна пояснити окрім дослідницьких вподобань та опертям на злободенність проблеми динамічними та швидкоплинними змінами суспільного життя, активним просуванням і впливом цифрових технологій, появою новітніх моделей і форм освіти та в цьому контексті, переосмисленням ролі вчителя (педагога), його лідерської позиції. Наукові джерела з цього приводу містять багато підходів щодо загальної класифікації лідерських якостей та їх набору: простий перелік якостей з одного боку, з другого – спроба їх згрупувати за певними критеріями (інтелектуальні, соціальні, організаторські, креативні, комунікативні, конструктивні, емоційно-вольові, моральні тощо). За рейтинговою оцінкою можна виокремити такі лідерські якості, наявність яких визнають майже всі дослідники: відповідальність, ерудованість, креативність, емпатійність, працездатність, самостійність, ентузіазм, оптимізм, адаптивність, стресостійкість.

Підкреслимо, що такий підхід є загальною підставою для визначення лідерських якостей, що стосуються вже конкретної професії, її цілей, специфіки, призначення (місії), функцій, масштабу, сфери дії тощо. Наприклад, лідерські якості майбутніх психологів включають відповідальність, активність,

ініціативність, комунікативність, сміливість, розумний ризик, розвинений інтелект, прагнення до самовдосконалення, адаптивність, чесність, впевненість, оптимізм та надійність (Хазієв, 2024); майбутніх учителів іноземної мови - наполегливість, активність, дружність, сумлінність, чесність, емоційна стабільність і самоконтроль, інтелект і прагнення вдосконалення (Шліхтенко, 2022), до цього переліку додається емоційний інтелект (Білан, 2021); майбутніх учителів початкової школи – відповідальність, ерудованість, емпатійність, ініціативність, працьовитість, рефлексивність, почуття гумору (Семеній, 2022; Деркач, 2024) та ін.

На наш погляд, лідерські якості є необхідною та значущою складовою у структурі лідерської компетентності (вочевидь, останнє поняття за обсягом є більш ширшим), відтак зв'язки між ними є неоднозначними та взаємовпливовими, так як лідерські якості, властиві особистості, можуть успішно та ефективно сприяти формуванню її лідерської компетентності. У наукових працях поняття лідерської компетентності ще не достатньо відпрацьовано з точки зору наукознавчих вимог (категоріальний статус). Воно або використано як суто робоче поняття (без розкриття його справжньої структурно-функціональної природи), або перемишується з такими поняттями, як лідерські якості, лідерський потенціал, лідерські компетенції поза аналізу кореляційних зв'язків між ними.

Визначення лідерської компетентності базується на розумінні сутності таких базових близьких понять, як компетентність і компетенція. До сьогодні немає єдиного підходу щодо їх тлумачення та розмежування. Поділяємо думку учених, які сходяться у поглядах на те, що компетенція являє собою інтегральну сукупність знань, умінь, навичок, особистісних якостей, творчого досвіду з успішного виконання професійних цілей і завдань, у той час як компетентність означає рівень особистісно-професійної зрілості, здатність, готовність фахівця успішно застосовувати набуті знання та практичний досвід у професійній діяльності. Враховуючи складність і неоднозначність наукових підходів, тлумачення обговорюваного нами видового поняття в авторських позиціях є різним і має декілька варіантів. Наводимо відповідні приклади: здатність реалізовувати цілі, завдання, функції та технології лідерського управління, набувати професійного досвіду та досвіду лідерства як певних соціальних стосунків між членами групи, бути лідером (Нестуля, 2018); соціально-психологічна властивість особистості, що висвітлює як ситуаційно обумовлену, так і незалежну від ситуації здатність особистості до успішного здійснення лідерства (Єрмоленко, 2021); як утворення, що містить розвинену самооцінку та свідоме сприйняття особистістю себе як лідера, високий рівень комунікативних та організаційних

здібностей, готовність брати відповідальність за власну діяльність і спільну справу, високий рівень спрямованості на досягнення успіху (Підбуцька & Мартиненко, 2022); лідерська компетентність як багатокомпонентне утворення, що містить лідерські якості, уміння, знання та цінності; риса особистості, що забезпечує професійну успішність та прагнення до постійного самовдосконалення й розвитку (Ліба & Роман, 2023); як інтегральна особистісна якість, яка проявляється в наборі певних рис, що дозволяють лідеру максимально ефективно залучати потенціал команди для досягнення поставлених цілей (Сипченко & Гарань 2024) та ін. Можна стверджувати, що у сучасному науковому дискурсі лідерська компетентність розглядається як цілісний інтегральний вимір професійної діяльності, який позиціонує себе у стратегічному мисленні і емоційному інтелекті, комунікативному континуумі, гнучкості та адаптивності до змін. Опертя на смислову значущість лідерської компетентності як ключового поняття обумовлює необхідність його тлумачення з погляду, наприклад, на професійну підготовку вихователя дошкільного закладу.

З цього приводу Г. Зажарська подає ґрунтовне визначення лідерської компетентності майбутнього вихователя: «інтегративне особистісно-професійне утворення, що виявляється у здатності ефективно організовувати та реалізовувати освітній процес у закладі дошкільної освіти на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії та рефлексії зі всіма його учасниками, приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності, ініціювати педагогічні інновації, що дозволяє вихователю стати агентом трансформаційних змін у галузі дошкільної освіти» (Зажарська, 2025, с. 8).

Науково-методичні та практичні засади розв'язання проблеми формування лідерських якостей (лідерської компетентності) у здобувачів вищої освіти та учнівської молоді досить активно обговорюються науковою спільнотою. Дослідники наполягають, що вихідними передумовами вирішення проблеми формування майбутніх лідерів є знання викладачами (учителями) ціннісно-мотиваційних орієнтацій, особистісних рис, лідерського потенціалу молоді, забезпечення комфортних умов навчання та життя у студентській (учнівській) спільноті, створення відповідного освітнього середовища для партнерської взаємодії на основі поваги, довіри, справедливості, емпатії, доброзичливості, фасилітації. Суттєвих розбіжностей не спостерігаємо й у визначенні педагогічних умов формування лідерів-професіоналів: формування ціннісно-мотиваційної сфери лідерства у молоді, бажання бути лідером у різних сферах життя й професії; готовність викладачів (учителів) до роботи з майбутніми лідерами; набуття молоддю практичного досвіду лідерства у різних сферах навчання й життя

(навчально-виховна, проектна, пошукова, громадська, представницька, самоврядування, дозвілєва, просвітницька, волонтерська, благодійна тощо); активне впровадження в освітній процес інноваційних технологій (тренінгове навчання, майстер-класи, проектне, діалогове та ігрове навчання, коучинг, використання медіаосвітніх технологій тощо).

Аналіз досліджень засвідчив, що недостатньо вивченими залишаються можливості таких інноваційних технологій, як емпайермент-педагогіка, коворкінг-технологія, баркемп-технологія, воркшоп-технологія, що поглиблюють та урізноманітнюють сучасні підходи до формування лідерського потенціалу особистості. У своєму призначенні та механізмах ці технології спрямовані на створення сприятливого високо мотивованого середовища з активною комунікацією всіх суб'єктів освітнього простору, створення умов для виявлення кожної особистістю лідерських якостей у різних сферах аудиторної та позааудиторної діяльності.

Оскільки дошкільна освіта як початкова ланка переживає етап трансформації та модернізації, відповідає за збереження і розвиток майбутнього нашої країни – дітей в умовах воєнного стану, використовує різні форми навчання, саме вона потребує сьогодні педагога-лідера, провідника сучасних змін, посередника між дітьми, батьками, громадою та колегами, здатного працювати у критичних умовах, тож варто звернути увагу на ті розвідки, що є близькими для обговорення обраної нами теми. Дослідниця М. Машовець висвітлює питання формування професійної компетентності майбутнього вихователя на засадах лідерства-служіння, посилаючись на декілька аспектів.

По-перше, вихователь дітей дошкільного віку – це особлива професія, бо вона вимагає повної віддачі сил (психічних, фізичних, духовних), справжнього служіння дітям, готовності зростати разом з дітьми і зростати разом з часом і з собою. У системі особистісно-ціннісних імперативів вихователя найвищу сходинку має займати дитина, її здоров'я, безпека, розвиток.

По-друге, дошкільна освіта – це робота в команді, партнерська взаємодія між усіма суб'єктами освітнього процесу: діти, батьки, колеги, близький соціум. Обговорюючи сутність провідних понять, авторка не приділяє належної уваги, на наш погляд, теоретичному обґрунтуванню проблеми лідерства як служіння, проте подає цікавий практичний матеріал щодо запровадження розробленої програми «Лідерство-служіння» у професійній підготовці здобувачів дошкільної освіти - форма тренінгу з метою виявлення, розвитку й вдосконалення лідерських якостей студентів-першокурсників (Машовець, 2017).

Щодо попередніх міркувань зауважимо, що у зарубіжній лідерології спеціально виокремлюється така гуманістична концепція як лідерство-служіння,

ідея про те, що по-справжньому «великим лідером є той, хто допомагає («служить» іншим людям) – цей факт і визначає велич цієї людини» (Бойко, 2020, с. 56). І далі автор використовує термін «обслуговуюче лідерство» (дослівний переклад з англійської мови), що на наш погляд, є не зовсім коректним з огляду на педагогіку служіння, бо «обслуговуюче лідерство» і «лідерство-служіння» - це різні за смисловим навантаженням поняття. Лідер не просто «обслуговує» в даному контексті, а служить, супроводжує, підтримує власні сили людини (групи, спільноти). І саме ідеї лідерства-служіння (супроводу) відповідають провідні його риси: емпатія, прагнення до самовдосконалення не заради власних амбіцій, орієнтація на переконання для досягнення консенсусу у групі, задоволення потреб інших членів групи, створення умов для їхнього саморозвитку, формування спільноти однодумців, яка активно розвивається. Лідерство-служіння має глибинну духовно-моральну основу, бо формується на превалюванні особистісних рис, таких як милосердя, любов, доброта, співчуття, навіть жертвність, самовіддача. Цей тип лідерства заслуговує на те, щоб дослідити його проєкцію на формування лідерської компетентності майбутнього педагога, зважаючи на його місію.

Натомість інший науковий підхід пов'язаний із визначенням та обґрунтуванням теоретичних аспектів проблеми формування лідерських якостей майбутнього вихователя дошкільного закладу. Науковці зосередили увагу у більшій мірі на аналізі таких понять, як «лідер», «лідерство», «лідерські якості» і на підставі отриманих даних підкреслили, що для дошкільного педагога є важливими загальнолюдські, професійні та особистісні цінності, високі духовно-моральні чесноти, потреба і здатність до постійного самовдосконалення. Щодо формування лідерських якостей майбутніх вихователів авторська думка концентрована на таких положеннях, як: от: указаний процес має здійснюватись протягом усього періоду навчання на основі використання інноваційних форм, методів і технологій навчання, поєднання теоретичної і практичної підготовки з урахуванням її мотиваційно-ціннісної складової. Відтак, професійна підготовка повинна забезпечувати єдність та взаємопов'язаність трьох компонентів: теоретичного, організаційно-практичного та ціннісно-орієнтованого (Волинець та ін., 2017).

Системним і оригінальним є дисертаційне дослідження Г. Зажарської, бо авторка презентує власні позитивні результати щодо обґрунтування та експериментальної перевірки технології формування лідерської компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки. На підставі визначення структури лідерської компетентності дослідниця змодельовала відповідну освітню технологію й успішно застосувала її на практиці. До компонентів ключового поняття було віднесено мотиваційний,

емоційний, когнітивний і діяльнісний. Авторський варіант структурно-функціональних характеристик критеріїв виглядає таким чином: мотиваційно-ціннісний критерій, який уособлює особисте прагнення до прояву лідерського потенціалу задля високої гуманістичної місії; орієнтацію на активну життєву та громадянську позицію, бажання до створення творчого педагогічного продукту; потребу до самопізнання та самовдосконалення; емоційно-вольовий критерій – здатність до емоційно-вольової саморегуляції, впевненість у собі й адекватна самооцінка, швидка адаптація до непередбачуваних обставин, емпатійність; когнітивний критерій – наявність сучасної системи знань щодо теоретичних засад лідерства; сформовані уявлення щодо шляхів, форм і методів формування лідерських якостей у дітей дошкільного віку; знання про власний лідерський потенціал, лідерські якості, рівень їх сформованості та перспективи розвитку; комунікативно-операціональний критерій – успішна інтеракція на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі; здатність до командної роботи; уміння організовувати різні види діяльності на основі креативності та інноваційності; реалізація лідерських якостей у соціумі (волонтерська, громадська, дозвілєва, просвітницька).

На наш погляд, послідовність заявлених компонентів, і критеріїв є дискусійною, бо когнітивний критерій має передувати емоційно-вольовому та комунікативно-діялісному, оскільки у поєднанні з першим критерієм становить ключову базову позицію (хочу, знаю, а потім можу і роблю). У дослідженні доведено, що ефективними формами роботи у процесі застосованої авторської технології виявилися коучинг, соціально значущі заходи, волонтерські акції, педагогічні ініціативи у ЗДО, участь у самоврядуванні, тренінги, майстерні лідерства (Зажарська, 2025).

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Алфімов, Д. В. (2010). Зміст феномену «лідерські якості». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 11(64), 44–51. <https://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2010/11/8.pdf>
- Бакатанова, В., & Булінін, В. (2021). Лідерські компетенції як частина компетентності педагога професійної освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, 73, 84–95. <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2021-73-84-95>
- Білан, Т. (2021). Лідерські якості майбутніх педагогів як складник володіння емоційним інтелектом. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*, 35(1), 237–243. https://www.apfn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_1/39.pdf
- Бойко, О. (2020). *Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів ЗСУ*. Житомир.
- Волинець, К., Волинець, Ю., & Стаднік, Н. (2017). Формування лідерських якостей майбутнього дошкільного педагога в умовах інтеграції: теоретичний аспект. *Молодий вчений*, 10(2), 14–17. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10.2/4.pdf>
- Деркач, Ю. (2024). Педагогічні умови формування лідерських якостей у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Гуманітарний форум*, 1, 11–17. <https://humanitarian.com.ua/index.php/human/article/download/11/12/25>
- Єрмоленко, А. (2021). *Розвиток лідерської компетентності педагогічних працівників професійної освіти в умовах сталого розвитку (спекурс)*. Біла Церква.
- Зажарська, Г. (2025). *Формування лідерської компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки* (Автореф. дис.). ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».
- Ліба, Н., & Роман, К. (2023). Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів. *Освіта і наука*, 2(35), 180–184. <http://msu.edu.ua/educationandscience/wp-content/uploads/2024/04/Педагогічні-умови-формування-лідерських-якостей.pdf>

Вивчення наукових доробків та власний досвід доводять, що теоретико-методологічне обґрунтування й практичні шляхи вирішення проблеми формування лідерської компетентності майбутніх педагогів відповідно до фахової кваліфікації залишаються і сьогодні відкритими питаннями. Стосовно першої освітньої ланки (дошкільна освіта) це стосується актуалізації лідерства-служіння, його потенціалу в умовах збереження та зміцнення духовно-моральних основ життя українського суспільства, підготовки управлінського персоналу та майбутніх викладачів.

Висновки.

У процесі огляду та аналізу наукових джерел доведено, що з проблеми формування лідерських якостей в учнівської молоді та здобувачів вищої освіти накопичено певний цікавий і плідний досвід, проте проблема формування лідерської компетентності майбутніх педагогів потребує подальшого вивчення, оскільки недостатньо з'ясованими залишається визначення сутності та змісту поняття «лідерська компетентність майбутнього педагога-фахівця», обґрунтування методологічних підходів до дослідження процесу становлення і розвитку лідерської компетентності здобувачів у процесі професійної підготовки, а отже, виявлення й експериментальна перевірка оптимальних психолого-педагогічних умов і технологій її формування у контексті запитів часу.

Перспективами подальшого дослідження вважаємо здійснення структурно-функціонального аналізу лідерської компетентності майбутніх педагогів різних спеціальностей, обґрунтування теоретичних засад і психолого-педагогічних умов, апробації технологій формування лідерської компетентності здобувачів у процесі професійної підготовки, вивчення зарубіжного досвіду підготовки педагогів-лідерів.